

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Οδηγός Συγγραφής Επιστημονικής Εργασίας¹

Συντάκτης: Δρ. Α. Κουμπαρέλης

Αργοστόλι, Κεφαλονιά

2018

¹ Ο Οδηγός αυτός αποτελεί έργο και ευθύνη του συντάκτη του. Ως τέτοιος, ενδεχομένως να μην εκφράζει το σύνολο των μελών ΔΕΠ του τμήματος Ψηφιακών Μέσων & Επικοινωνίας, τη γνώμη των οποίων επομένως δεν επιθυμεί να υποκαταστήσει. Πρόκειται για ένα αρχείο-οδηγό που έδινε σε όλους τους φοιτητές/τριες όταν, για 10 χρόνια περίπου, δίδασκα το μάθημα «Σεμινάριο Αποφοίτων», στο τότε τμήμα Δημοσίων Σχέσεων του ΑΤΕΙ Ιόνιων Νήσων.

Εισαγωγή

Το μικρό αυτό πόνημα περιέχει οδηγίες σχετικές με τη συγγραφή μιας πτυχιακής εργασίας, οδηγίες που αφορούν θέματα σχετικά με τη μορφή της και λιγότερο με το περιεχόμενό της. Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο πρόθεσης, στις σελίδες που ακολουθούν, δίνονται πρακτικές οδηγίες για τις χρησιμοποιούμενες **γραμματοσειρές** (των τίτλων των κεφαλαίων, των υποενοτητών τους και των κειμένων τους), τις **παραγράφους** (διάστιχο), τα **περιθώρια** των σελίδων (δεξιά, αριστερά, πάνω και κάτω), αλλά και οδηγίες σχετικές με τη δομή μιας πτυχιακής εργασίας (**περίληψη, abstract, εισαγωγή, κεφάλαια, επίλογος και συμπεράσματα**), τις πηγές που την τεκμηριώνουν επιστημονικά (**βιβλιογραφία, αρθρογραφία, δικτυογραφία**) και, επιπλέον, οδηγίες για τον τρόπο γραφής και ύφους μιας πτυχιακής που τονίζουν τι πρέπει να προσέχει ο/η συντάκτης/κτριά της και τι πρέπει να αποφεύγει στις διατυπώσεις του.

Στο σύνολό τους οι οδηγίες αυτές αποβλέπουν στην υποβοήθηση των φοιτητών και των φοιτητριών του τμήματος Ψηφιακών Μέσων & Επικοινωνίας του Ιόνιου Πανεπιστήμιου, αλλά και, ως ένα βαθμό, στη βελτίωση της κριτικής τους σκέψης αλλά και στην ενθάρρυνση της δημιουργικότητάς τους που οδηγεί στη διατύπωση εκείνων των συλλογισμών που εκπληρώνουν το σκοπό μιας πτυχιακής εργασίας δίνοντας (στους συντάκτες της) τη δυνατότητα να αποτυπώνουν σωστά τις μεθοδολογικές και ερευνητικές τους επιλογές.

Προσοχή! Η μικρή αυτή σύνοψη οδηγιών δεν μπορεί να υποκαταστήσει ένα ολοκληρωμένο σύγγραμμα που καλύπτει όλο το φάσμα θεμάτων σχετικών με την εκπόνηση μιας πτυχιακής εργασίας² (ή μιας επιστημονικής μελέτης), αλλά μόνο εκείνα τα θέματα που αφορούν στην αναγκαιότητα και, κυρίως, στη χρήση κάποιων προτύπων μορφής τα οποία συμβάλλουν στο ενιαίο των πτυχιακών εργασιών των αποφοίτων του Τμήματος. Ας δούμε όμως, επιγραμματικά μιάθμια τις υποενοότητες του παρόντος πονήματος.

² Ας μην ξεχνάμε πως το Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος Ψηφιακών Μέσων & Επικοινωνίας έχει προνοήσει σχετικό μάθημα με τίτλο **Έρευνα, Συγγραφή και Παρουσίαση Επιστημονικής Μελέτης** (Θεωρία και Εργαστήριο, 6^ο Εξάμηνο), όπου και διδάσκεται λεπτομερώς το πώς γίνεται μια επιστημονική μελέτη, μάθημα στο οποίο οι φοιτητές/τριες, πλην άλλων, καλούνται, εν είδη άσκησης, να συντάξουν ένα προσχέδιο πτυχιακής εργασίας.

Η **υποενότητα 1**, καταπιάνεται με θέματα σχεδιασμού μιας πτυχιακής εργασίας (ή επιστημονικής εργασίας) τονίζοντας τη λογική και τη σημασία των στοιχείων μορφής και περιεχομένου, που προσανατολίζουν τους φοιτητές στη σύνθεση των συστατικών μερών και του λογικού αναπτύγματός της και συμβάλουν στον ενιαίο χαρακτήρα της αλλά και την εσωτερική της συνοχή. Επιπλέον, παρέχει οδηγίες που επικεντρώνονται στα προαπαιτούμενα ομοιομορφίας των πτυχιακών εργασιών, τα οποία και συνοδεύει με μικρές περιγραφές και μικρά δείγματα γραφής. Επιγραμματικά η δομή μιας πτυχιακής/επιστημονικής εργασίας παρέχεται και στο αρχείο 1.2 που θα σας δοθεί στην αίθουσα.

Η **υποενότητα 2** εστιάζει σε οδηγίες που αφορούν την επιστημονική τεκμηρίωση των υποθέσεων μιας πτυχιακής εργασίας, δηλαδή την ορθή χρήση και παράθεση πηγών. Επιγραμματικά, η υποενότητα αυτή παρέχεται στο αρχείο 1.3. που, επίσης, θα σας δοθεί στην αίθουσα.

Η **υποενότητα 3** αποτελεί τη δομική διάθρωση μιας επιστημονικής εργασίας η οποία εδώ παρέχεται πολύ επιγραμματικά.

Τέλος, **η υποενότητα 4** παρέχει μερικές πρακτικές οδηγίες γραφής αλλά και αντίστοιχες για το τι πρέπει να αποφεύγουν οι συντάκτες μιας πτυχιακής εργασίας (ή επιστημονικής μελέτης-έρευνας).

Περιεχόμενα του Οδηγού

Εισαγωγή	2
Περιεχόμενα του Οδηγού	4
1. Το πρότυπο πτυχιακής εργασίας του Τμήματος Ψηφιακών Μέσων & Επικοινωνίας	5
1.1. Τα συστατικά μέρη μιας πτυχιακής εργασίας	5
1.2. Τα κεφάλαια μιας πτυχιακής εργασίας και η δομή της	8
1.3. Τα Στοιχεία Μορφής μιας πτυχιακής εργασίας	12
2. Στοιχεία τεκμηρίωσης μιας πτυχιακής εργασίας: Πηγές, Αναφορές, Σημειώσεις	15
3. Δομικά στοιχεία μιας επιστημονικής εργασίας	22
4. Γενικές οδηγίες γραφής	23
Ενδεικτική Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία	25

1. Το πρότυπο μιας πτυχιακής εργασίας (ή επιστημονικής μελέτης)

Σε αυτή την υποενότητα παρατίθενται λεπτομέρειες **δομής, περιεχομένου και μορφής** του Οδηγού Συγγραφής Πτυχιακής Εργασίας (ή επιστημονικής μελέτης). Πέρα από τα στοιχεία εκείνα που αφορούν το καίριο ερώτημα μιας πτυχιακής εργασίας ή μελέτης αλλά και τα κεφάλαια που συνθέτουν τα διαφορετικά μέρη, **η υποενότητα 1.4** συνιστά ένα πρότυπο, το οποίο ο φοιτητής μπορεί υιοθετήσει (δηλαδή να αντιγράψει) και πάνω τους να σχεδιάσει και να αναπτύξει όλα τα μέρη της εργασίας του. Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά, ένα-ένα, τα μέρη αυτά.

1.1. Τα συστατικά μέρη μιας πτυχιακής εργασίας

Οι κρίσιμες περιοχές προβληματισμού που συμβάλουν στον άρτιο σχεδιασμό και σύνταξη μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης) και, επιπλέον, επικουρούν την κριτική ανάγνωσή της είναι οι εξής: η **θεματική** της, το **κεντρικό της ερώτημα**, το **κύριο θεωρητικό πλαίσιο**, η **δομή** της (που αφορά τη συνεκτική διάρθρωση των προηγούμενων) και, τέλος, οι **πηγές** της.

Η **θεματική** μιας πτυχιακής εργασίας αποσαφηνίζει την κρίσιμη περιοχή εστίασής της, δηλαδή αυτό που επιθυμεί να μελετήσει ή αυτό που παρατηρεί, την περιοχή στην οποία επικεντρώνεται. Έτσι, το χιούμορ, οι κοινωνικές διακρίσεις, η προπαγάνδα, η βία, ο Τύπος, τα αισθητικά πρότυπα της μόδας, η καινοτομία, η “φιλία” και ο “εθισμός” στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ο τουρισμός, τα ξενοδοχεία στην Ελλάδα κ.ά.

Το **κεντρικό ερώτημα** μιας πτυχιακής εργασίας αφορά την απορία (ή την υπόθεση) που θέτει ο συντάκτης/τρια μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης). Έτσι, δύο πτυχιακές με ίδια θεματική περιοχή μπορεί να έχουν διαφορετικό κεντρικό ερώτημα. Για παράδειγμα, μια πτυχιακή με θεματική τον τουρισμό μπορεί να αναρωτιέται για το ρόλο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ανάπτυξη του τουρισμού μιας χώρας ή μιας περιοχής, ενώ μια άλλη πτυχιακή με την ίδια θεματική να αναρωτιέται για τον ρόλο της του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) στην αναγνωρισιμότητα της Ελλάδας, ως χώρα προορισμού. Χωρίς να είναι αναγκαίο, η καταγραφή του κεντρικού ερωτήματος στον τίτλο της εργασίας (μελέτης) αποσαφηνίζει το σκοπό της. Αυτό, ωστόσο, άλλοτε μπορεί να γίνεται ρητά και άλλοτε άρρητα, υπό μορφή

συνήθως απορίας που έμμεσα περιλαμβάνει τους ερωτηματικούς τύπους “τί”, “πώς”, “πού”, “πότε”, “γιατί”, με “ποιες συνέπειες” κ.ά.

Κατά κανόνα, το κεντρικό ερώτημα μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης) είναι συνυφασμένο με τις ερευνητικές υποθέσεις της, οι οποίες, εκ των πραγμάτων, δεν μπορούν να διατυπωθούν όλες στον τίτλο της. Ωστόσο, η διατύπωση του τίτλου μιας πτυχιακής οφείλει να αποσαφηνίζει την ιδιαίτερη εστίασή της, αφενός, στο πεδίο μιας θεματικής (βλέπε πιο κάτω) και, αφετέρου, σε αυτό του επιστημονικού πεδίου³ (ή τρόπου) με τον οποίο προσεγγίζεται το κεντρικό της ερώτημα. Για παράδειγμα, σε μια πτυχιακή με τίτλο «*Ο ρόλος του χιούμορ στην αναγνωρισιμότητα μάρκας στις τηλεοπτικές διαφημίσεις – η περίπτωση των διαφημίσεων του καταστήματος Jumbo*», η θεματική είναι το χιούμορ και το επιστημονικό αντικείμενο ανάλυσης είναι η διαφήμιση.

Το **θεωρητικό πλαίσιο** μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης) προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται μια θεματική. Για παράδειγμα, μια πτυχιακή που έχει θεματική της το χιούμορ θα μπορούσε εξεταστεί είτε από τη σκοπιά της διαφήμισης (βλέπε παραπάνω), είτε από αυτή των συνεπειών της στο άτομο και την κοινωνία. Στη δεύτερη περίπτωση, το χιούμορ έχει αναλυτικό πλαίσιο (ή εργαλείο) την ψυχολογία ή την κοινωνική ψυχολογία, όποτε ο τίτλος της πτυχιακής θα μπορούσε να ήταν «*Το χιούμορ από τη σκοπιά της ψυχολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας – βιβλιογραφική προσέγγιση του φαινομένου*». Με άλλα λόγια, το αναλυτικό πλαίσιο (ή εργαλείο) προσδιορίζει την τεχνική και τη μέθοδο προσέγγισης ενός φαινομένου (ενός παρατηρούμενου) προσφέροντας στο συντάκτη μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης) τα θεωρητικά μέσα για να το εξετάσει και να το αναλύσει. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

- I. «*Η λειτουργία των εργαλείων διεπαφής ενός μέσου κοινωνικής δικτύωσης και η συμβολή τους στην κοινωνική σύγκλιση (φιλία) των χρηστών – η περίπτωση του facebook*».

³ Παρεμπιπτόντως, οι τίτλοι των πτυχιακών εργασιών συντάσσονται από του καθηγητές του Τμήματος (σε ετήσια βάση), και πριν ανακοινωθούν εγκρίνονται από τη Γενική Συνέλευση των μονίμων καθηγητών, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η επιστημονική αρτιότητα τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι φοιτητές δεν μπορούν να προτείνουν κάποιο θέμα πτυχιακής. Μπορούν! Για την έγκρισή της όμως ακολουθείται απαραίτητως η ίδια διαδικασία. Το αυτό ισχύει και στην περίπτωση αλλαγής του τίτλου μιας πτυχιακής εργασίας κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της.

- Εδώ η θεματική της παραπάνω πτυχιακής είναι η φιλία και το αναλυτικό εργαλείο της τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- II. *«Η στρατηγική των πολιτικών εφημερίδων από την εποχή της καθιέρωσης του διαδικτύου και μετά».*
- Εδώ η αναλυτικό πλαίσιο (ή εργαλείο) είναι η στρατηγική επικοινωνία (σημασία και σχεδιασμός) και η θεματική οι πολιτικές εφημερίδες: η ποιότητα της ενημέρωσης που παρέχουν, οι πολιτικές του επαυξημένου προϊόντος που χρησιμοποιούν και η χρήση του διαδικτύου που κάνουν.
- III. *«Τα γυναικεία πρότυπα ομορφιάς στις διαφημίσεις καλλυντικών – διάστημα μελέτης 2010-2020».*
- Εδώ η αναλυτικό εργαλείο είναι η διαφήμιση και η θεματική τα γυναικεία αισθητικά πρότυπα.
- IV. *«Η συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση της ταυτότητας ενός τουριστικού προορισμού – η περίπτωση της Μυκόνου».*
- Εδώ το αναλυτικό εργαλείο είναι το place branding και η θεματική (δηλαδή το παρατηρούμενο) η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό.
- V. *«Το agenda setting των τηλεοπτικών ειδήσεων των καναλιών εθνικής εμβέλειας ως λόγος κομματικής και πολιτικής αντιπαράθεσης ή και προπαγάνδας στην εποχή των μνημονίων».*
- Εδώ το αναλυτικό εργαλείο είναι η προπαγάνδα, ως πολιτική πρακτική και επικοινωνία, ενώ το παρατηρούμενο είναι η σειρά με τη οποία οι αρχισυντάκτες των τηλεοπτικών ειδήσεων των καναλιών επιλέγουν να ενημερώσουν το κοινό τους (agenda setting) για τα πολιτικά δρώμενα μιας της χώρας, ενός τόπου.

Από τα παραπάνω παραδείγματα, γίνεται σαφές ότι η θεματική και το θεωρητικό εργαλείο με την οποία προσεγγίζεται αυτή είναι χωριστές αποφάσεις πλην όμως αλληλένδετες για την ευτυχή σύνταξη μιας πτυχιακής εργασίας και το σκοπό στον οποίο αποβλέπει αυτή. Οι δύο αυτές περιοχές εστίασης και προβληματισμού

(θεματική και θεωρητικό εργαλείο) συνθέτουν χωριστά αλλά και από κοινού το θεωρητικό πλαίσιο μιας πτυχιακής εργασίας (σε διαφορετικά όμως κεφάλαια το καθένα). Ωστόσο, από τα παραδείγματα που παρατέθηκαν παραπάνω, γίνεται φανερό ότι το δύσκολο για το συντάκτη (φοιτητή/τρια) μιας πτυχιακής εργασίας είναι η διάκριση μεταξύ παρατηρούμενου και αναλυτικού εργαλείου. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση της τελευταίας πτυχιακής (της V) όπου η θεωρία της πολιτικής επικοινωνίας ενέχει εξίσου την προπαγάνδα και τη σειρά επιλογής και παρουσίασης των ειδήσεων, ως πολιτική επιλογή του Μέσου (τηλεόραση).

Η δομή μιας πτυχιακής εργασίας αφορά τα μέρη που την συναποτελούν αλλά και τη μεταξύ τους διάρθρωση και συνοχή. Η δομή μιας πτυχιακής εργασίας αφορά τα κεφάλαια και τις υποενότητες τους, στα οποία παρουσιάζονται εν συνόψει και συνεκτικά, πρώτα στο εισαγωγικό μέρος της εργασίας (που εισάγει τον αναγνώστη στο σκοπό της μελέτης και τις υποθέσεις της) και, έπειτα, στο θεωρητικό της πλαίσιο. Στο ίδιο πλαίσιο δομής ανήκει και το εμπειρικό υλικό, καθώς διασαφηνίζει το είδος της μελέτης (ή εξέτασης) στο οποίο επικεντρώνεται η έρευνα, η μέθοδος προσέγγισης του και, τέλος, τα συμπεράσματά της.

Οι **πηγές** μιας πτυχιακής εργασίας είναι τα βιβλία (είτε συγγράμματα, είτε μονογραφίες – διδακτορικές διατριβές), τα άρθρα (από επιστημονικά περιοδικά ή και από το διαδίκτυο, αρκεί ο συντάκτης τους να είναι διαπιστευμένος γνώστης του αντικειμένου, συνήθως εκπαιδευτικός (διδάκτωρ κ.λπ.). Πηγές μπορούν αν είναι οι εφημερίδες και τα περιοδικά αλλά πάντα με επιφύλαξη καθώς η πλειοψηφία των κειμένων τους δεν χαίρει επιστημονικής αρτιότητας (χαρακτηριστικά επιστημονικότητας: μέθοδο, βιβλιογραφία κ.λπ.).

1.2. Τα κεφάλαια μιας πτυχιακής εργασίας και η δομή της

Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, τα κύρια μέρη μιας πτυχιακής εργασίας είναι τα κεφάλαια που την συναποτελούν. Δεν υπάρχει ένας αυστηρά προσδιορισμένος αριθμός κεφαλαίων που απαρτίζουν μια πτυχιακή εργασία. Η εμπειρία και, φυσικά, ο περιορισμός της έκτασής της (του μεγέθους της δηλαδή) διδάσκει ότι τα κεφάλαια αυτά δεν μπορούν να είναι λιγότερα από 4 και περισσότερα από επτά 7. Αν σκεφτεί κανείς ότι το μέγεθος μιας πτυχιακής εργασίας είναι, κατ'ελάχιστον, 60 σελίδες, εκ των οποίων το εισαγωγικό της μέρος (δηλαδή εξώφυλλο,

ονόματα μελών επιτροπής αξιολόγησης, περίληψη, abstract, περιεχόμενα, εισαγωγή και βιβλιογραφία) καταλαμβάνουν από 7 έως 10 σελίδες, το κύριο μέρος της (δηλαδή το αναλυτικό και περιγραφικό της ανάπτυγμα: θεματική, θεωρία, εμπειρικό και έρευνα) είναι 50 σελίδες. Πρακτικά αυτό σημαίνει πως, αν μία πτυχιακή εργασία αποτελείται από 4 κεφάλαια, τότε η έκταση κάθε κεφαλαίου ανέρχεται σε 12,5 σελίδες κατά μέσο όρο, ενώ αν τα κεφάλαιά της είναι 5, τότε κάθε κεφάλαιο ανέρχεται σε 10 σελίδες. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλα τα κεφάλαια πρέπει να είναι ισομεγέθη. Ωστόσο, κάθε κεφάλαιο δεν μπορεί να είναι λιγότερο από 5 σελίδες.

Ας υποθέσουμε ότι ο ιδανικός αριθμός μιας πτυχιακής εργασίας είναι 5 κεφάλαια, αυτά θα ήταν το **εισαγωγικό κεφάλαιο**, το **θεωρητικό της πλαίσιο** (που συνήθως συνίσταται από 2 κεφάλαια – θεματική και θεωρητικό εργαλείο), το **εμπειρικό της υλικό**, το **ερευνητικό της μέρος** και ο **επίλογός** της. Ας τα δούμε ένα-ένα επιγραμματικά:

Το **εισαγωγικό κεφάλαιο** μιας πτυχιακής εργασίας εισάγει τον αναγνώστη στο κεντρικό και τα επιμέρους ερωτήματά της. Συχνά το κεφάλαιο αυτό υποκαθίσταται στις πτυχιακές εργασίες από την **εισαγωγή** (που προηγείται των κανονικών κεφαλαίων), δηλαδή από μια εκτενή περίληψη που έχει τον χαρακτήρα προλεγόμενων, η οποία εξηγεί στον αναγνώστη, επιγραμματικά, τα επιμέρους κεφάλαια της πτυχιακής εργασίας και την ιδιαίτερη εστίαση καθενός. Ωστόσο, είναι προτιμότερο η εισαγωγή (που προηγείται του πρώτου κεφαλαίου) να εξηγεί το σκοπό μιας εργασίας (ή της μελέτης) και να αναλύει επιγραμματικά τα κεφάλαιά της, ή, τις ενότητες που την απαρτίζουν, ενώ το πρώτο κεφάλαιο (που ακολουθεί στο κύριο πλέον σώμα της εργασίας) να επεκτείνεται στο σκοπό της και στον σαφή προσδιορισμό των ερωτημάτων της αλλά και την αποσαφήνιση των λέξεων κλειδιών που την αφορούν.

Το **θεωρητικό μέρος** μιας πτυχιακής εργασίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελείται από τη θεματική της μελέτης και το θεωρητικό πλαίσιο (ή εργαλείο) με το οποίο αναλύεται η θεματική.

Η θεματική και το επιστημονικό πλαίσιο (ή εργαλείο) ανάλυσης σπανίως συνυπάρχουν σε ένα μόνο κεφάλαιο μιας πτυχιακής εργασίας. Τα δύο αυτά διαφορετικά πλην όμως αλληλένδετα μέρη μιας πτυχιακής εργασίας πρέπει να αναπτύσσονται σε διαφορετικά κεφάλαια με τρόπο όμως συνεκτικό. Η μεταξύ τους

σύνδεση εναπόκειται στην αναλυτική και συνεκτική ικανότητα του συντάκτη της πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης) και, σε μεγάλο βαθμό, στη βοήθεια που προσφέρει στον τελευταίο ο επιβλέπων καθηγητής.

Η θεματική μιας πτυχιακής εργασίας αποτελεί (όπως έχει ήδη ελεχθή) το παρατηρούμενο, για το οποίο έχουν προϋπάρξει σχετικές μελέτες και έρευνες (βιβλία, άρθρα κ.λπ.), γεγονός που υποχρεώνει το φοιτητή να τις βρει (κάποιες από αυτές έστω), να σταθεί επιλεκτικά απέναντί τους και να τις παραθέσει και να τις αναπτύξει δεόντως κατά το δοκούν. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την κριτική ανάγνωσή τους των πηγών αυτών, την κατανόησή τους και, πάνω απ όλα, τη σωστή αναφορά στις πηγές τους, πράγμα που δούμε παρακάτω. **Προσοχή! Χωρίς την ανάγνωση βιβλίων και άρθρων που αφορούν μία θεμάτικη δεν είναι δυνατόν να γραφτούν ούτε η εισαγωγή της εργασίας ούτε και το πρώτο κεφάλαιο της.**

Όσον αφορά το θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης, ένα σύνηθες λάθος που κάνουν οι φοιτητές είναι να επιλέγουν μια σειρά από τις θεωρίες που το συγκροτούν, τις οποίες και παραθέτουν χωρίς όμως και να τις αξιοποιούν στην ανάλυση τους. Αυτή η αδυναμία γίνεται φανερή στην ανάλυση του εμπειρικού υλικού μιας πτυχιακής εργασίας, στο οποίο επίσης θα αναφερθούμε επιγραμματικά παρακάτω.

Το **εμπειρικό υλικό** μιας πτυχιακής εργασίας απαρτίζεται από τον αριθμό των μονάδων του παρατηρούμενου φαινομένου. Αν, για παράδειγμα, μια πτυχιακή εργασία μελετά έντυπες ελληνικές διαφημίσεις, το εμπειρικό της υλικό είναι ο αριθμός των διαφημίσεων (που με κάποια κριτήρια έχει επιλέξει ο συντάκτης της) μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου π.χ. από το 2000 έως το 2010, υλικό το οποίο μπορεί να φορά μια ειδική κατηγορία προϊόντος π.χ. καλλυντικά, ή, αυτοκίνητα κ.ά. Γίνεται σαφές ότι το υλικό αυτό, σε συνάρτηση με τους δύο αυτούς παράγοντες (χρόνος και είδος προϊόντος), οδηγεί, για ευνόητους λόγους, σε διαφορετικές κάθε φορά διαπιστώσεις αφού το ιστορικό πλαίσιο επηρεάζει το λόγο (κειμενικό ή εικονιστικό) των διαφημίσεων αυτών, και το είδος τον τρόπο ανάδειξής του: τα καλλυντικά, για παράδειγμα, διαφημίζονται διαφορετικά από ό,τι διαφημίζονται τα απορρυπαντικά. Αν, πάλι, το θέμα της πτυχιακής εργασίας είναι τα ξενοδοχεία και το θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισής τους είναι το μάρκετινγκ υπηρεσιών, τότε το τόπος (ξενοδοχεία της Κεφαλονιάς, της Μυκόνου ή της Αθήνας), η τουριστική κουλτούρα του τόπου αλλά και η κατηγορία του ξενοδοχείου επηρεάζουν την ανάλυσή.

Η συνέπεια μεταξύ θεωρίας και εμπειρικού υλικού φέρνει στην επιφάνεια ένα ακόμα ζήτημα που αφορά στο σωστό σχεδιασμό και την επιστημονική αρτιότητα μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης): τη μέθοδο ανάλυσης (π.χ. βιβλιογραφική έρευνα, ερωτηματολόγια, μελέτες περίπτωσης, πειράματα, συνεντεύξεις κ.λπ). Πιο συγκεκριμένα, αν υποθέσουμε ότι μια πτυχιακή αφορά διαφημίσεις, το ερώτημα που γεννάται αφορά το πως τις αναλύουμε αυτές. Αν, για παράδειγμα, επιλέξουμε να αναλύσουμε το περιεχόμενό τους, τότε ζητούμενο είναι το τρόπος με το οποίο θα το κάνουμε αυτό. Αν ο τρόπος στηρίζεται σε ποσοτικά δεδομένα, τότε η μέθοδος αυτή λέγεται «ανάλυση περιεχομένου» (content analysis), αν πάλι ο τρόπος ανάλυσης είναι ποιοτικός, τότε η μέθοδος αφορά περιοχές σκέψης του κονστρουξιονισμού (contructionism).

Η μέθοδος ανάλυσης ενός φαινομένου δεν είναι μια υπόθεση απλή και, ως εκ τούτου, είναι καλύτερο να γίνεται υπό την επίβλεψη και την έγκριση του επιβλέποντος καθηγητή. Επιπλέον, η επιλογή μεθόδου προϋποθέτει, από την πλευρά του συντάκτη της πτυχιακής εργασίας, ένα ελάχιστο γνώσης μεθόδων και, κατά συνέπεια, βιβλιογραφικής αναφοράς στα θέσφατά τους. Αυτό δεν συνεπάγεται απαραίτητα τη δημιουργία ενός επιπλέον θεωρητικού κεφαλαίου, αν και μερικές φορές, ανάλογα με το είδος της θεματικής, κάτι τέτοιο είναι αναπόφευκτο.

Το **ερευνητικό μέρος** μιας πτυχιακής εργασίας αφορά τη μέθοδο με την οποία διεξάγεται η έρευνα. Αν, για παράδειγμα, επιλέξουμε ως ερευνητική μέθοδο τη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου, τότε η μέθοδος αυτή στηρίζεται σε ποσοτικές πρακτικές καταγραφής και ανάλυσης που, με τη σειρά τους, θέτουν ζητήματα αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος των ερωτηθέντων, πρακτικών αποδελτίωσης των αποτελεσμάτων και συσχετισμών (regression analysis κ.λπ.) των δεδομένων καθώς και άλλα θέματα που παραπέμπουν σε γνώσεις περιγραφικής και αναλυτικής στατιστικής που δεν είναι της παρούσης για να αναπτυχθούν εδώ. **Προσοχή! Ο ποσοτικός χαρακτήρας ενός ερωτηματολογίου μπορεί να αποσκοπεί στην ποιοτική αποσαφήνιση του νοήματος μιας ποιοτικής έννοιας όποτε, στην περίπτωση αυτή, η μέθοδος του ερωτηματολογίου, παρότι διατηρεί τον ποσοτικό της στοιχείο, έχει πλέον χαρακτήρα ποιοτικό.** Για παράδειγμα, η καταγραφή της προτίμησης ενός δείγματος κοινού για το Χ ή Ψ πολιτικό κόμμα είναι διαφορετική από την καταγραφή της αντίληψης ενός κοινού για τις έννοιες δημοκρατία και ελευθερία, έρωτας κ.ά. που έχουν αυστηρά ποιοτικό χαρακτήρα.

Το σημαντικό, πλην όμως όχι ακριβώς δομικό μέρος, μιας πτυχιακής εργασίας είναι ο **επίλογός** της. Ο επίλογος μιας πτυχιακής εργασίας συχνά συγχέεται με τα αποτελέσματα ενός ερωτηματολογίου. **Κακώς!** Ο επίλογος μιας μελέτης δεν αφορά μόνο το ερευνητικό μέρος μιας πτυχιακής εργασίας, αλλά το σύνολο των αναπτυγμάτων της, είτε αυτά αφορούν τη θεματική της, είτε τα εργαλεία προσέγγισής της και, φυσικά, το εμπειρικό της υλικό. Η ανακεφαλαίωση όλων ανωτέρω και ο κριτικός σχολιασμός τους σε συνδυασμό με την προηγούμενη ερευνητική εμπειρία για το συγκεκριμένο θέμα γίνονται αρωγοί κατάθεσης νέων προτάσεων και νέων οριζώντων μελέτης και προβληματισμού.

1.3. Τα Στοιχεία Μορφής μιας πτυχιακής εργασίας (ή μελέτης)

Με τον όρο **στοιχεία μορφής** εννοούνται όλα εκείνα τα στοιχεία τυποποίησης μιας πτυχιακής εργασίας, που την κάνουν δηλαδή να μοιάζει με άλλες πτυχιακές του ίδιου Τμήματος. Αυτή η τυποποίηση είναι επιβεβλημένη εκ του γεγονότος ότι οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες “πάσχουν” στον τομέα της ποικιλίας τους, της επιστημονικής διαφοροποίησης και του προσανατολισμού τους καθώς και σε αυτό της ελευθερίας τους, είτε αυτός αφορά τη διδακτική μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας (μεταδοτικότητα, θεωρητική προσέγγιση και ανάπτυξη), είτε ως θεωρητική προσέγγιση ενός επιστημονικού αντικειμένου μέσα από συγγράμματα, προκαλώντας συχνά σύγχυση στους προπτυχιακούς φοιτητές.

Η αρμονία μορφής σε μια πτυχιακή εργασία δεν είναι αυτοσκοπός αλλά δομικό ιδίωμα που αποδεικνύει την αρτιότητα και στο περιεχόμενό της. Όχι μόνο επειδή ευνοεί την προσηνή ανάγνωση της προσφέροντας σταθερά σημεία τύπου και ουσίας που κάνουν εμφανή και διακριτό το χαρακτήρα και το περιεχόμενό της, αλλά γιατί διδάσκει πειθαρχία στον συντάκτη της καθώς τον αναγκάζει να επιλέγει εκείνα τα σημεία τονισμού που καθιστούν σημαντικά κάποια μέρη της έναντι κάποιων άλλων. Για παράδειγμα, αν μια λέξη κλειδί ή ένας τίτλος τονίζονται (**bold**) αναγκάζουν το συντάκτη να τις επαναφέρουν συχνά μέσα στο κυρίως σώμα κειμένου της πτυχιακής (ή μελέτης), γεγονός που επηρεάζει τη σημασία της και τη σημαντικότητά της κατά την ανάγνωση.

Τα στοιχεία μορφής που αναφέρονται εδώ ως σημαντικά, με σκοπό την καθολική υιοθέτησή τους από τον συντάκτη μιας πτυχιακής εργασίας,

επικεντρώνονται στο τί περιέχουν (δηλαδή τί αφορούν) και στο πώς παρουσιάζονται (δηλαδή πώς γράφονται), και είναι τα εξής: το είδος γραμμάτων (γραμματοσειρά) και το μέγεθος των γραμμάτων, ο τονισμός, οι προεξοχές, τα διάστιγα, τα περιθώρια κ.ά. Πλην αυτών, σημαντικά σημεία μορφής μιας πτυχιακής εργασίας είναι: το εξώφυλλο, οι τίτλοι των κεφαλαίων, οι τίτλοι των υποενοτήτων των κεφαλαίων, τα οποία και θα δούμε ένα προς ένα στις γραμμές που ακολουθούν.

Το εξώφυλλο της πτυχιακής εργασίας

Το εξώφυλλο μιας πτυχιακής εργασίας οφείλει να περιέχει τα εξής στοιχεία ταυτότητας:

- Το όνομα του Ιδρύματος: **ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ - ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**
(με κεφαλαία γράμματα, μέγεθος 13 pt και bold)
- Το λογότυπο του Ιδρύματος.
- Το όνομα του Τμήματος: **ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**
(με κεφαλαία γράμματα, μέγεθος 12 pt και bold).
- Τον **τίτλο της εργασίας** (με πεζά γράμματα, μέγεθος 14 pt και bold).
- Το **ονοματεπώνυμο** του φοιτητή/τριας και τον **Αριθμό Μητρώου** του/της (με πεζά γράμματα, μέγεθος 12 pt και bold).
- Το **ονοματεπώνυμο** του επιβλέποντος καθηγητή (με πεζά γράμματα, μέγεθος 12 και bold).
- Ο **τόπος και το χρόνο παραδόσης** της πτυχιακής εργασίας: **Αργοστόλι Κεφαλονιάς, 2018** (με πεζά γράμματα, μέγεθος 12 pt και bold).

Τίτλοι κεφαλαίων και υποενοτήτων των κεφαλαίων

Από τη στιγμή που ο συντάκτης μιας πτυχιακής εργασίας έχει, σε συνεργασία με τον επιβλέποντα, ξεκαθαρίζει τα κεφάλαια από τα οποία απαρτίζεται αυτή, ξεκινά τη συγγραφή της. Για τα διαφορετικά κειμενικά σημεία ή τονισμών μιας πτυχιακής εργασίας ισχύουν τα εξής:

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο, ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο, ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο κ.ο.κ.: μέγεθος 14 pt, κεφαλαία γράμματα και bold,

- Τίτλοι κεφαλαίων: πεζά γράμματα, 14 pt και bold,
- Τίτλοι υποενοτήτων: πεζά γράμματα, 13 pt και bold,
- Η μετάβαση από ένα Κεφάλαιο σε ένα επόμενο συνεπάγεται αλλαγή σελίδας.

Τα περιθώρια των σελίδων, διάστιχο, γράμματα κειμένων κ.ά.

Για τη διαμόρφωση του κειμένου της εργασίας ισχύουν οι παρακάτω γενικές προδιαγραφές:

- Μέγεθος σελίδας: A4,
- Γραμματοσειρά: Times New Roman,
- Μέγεθος γραμματοσειράς: 12 pt,
- Τα γράμματα να είναι πεζά (όχι δηλαδή κεφαλαία).
- Περιθώρια σελίδας: 2,50 εκ. (επάνω, κάτω, δεξιά και αριστερά).
- Αρίθμηση σελίδων: Υποσέλιδο – δεξιά πάνω,
- Στοίχιση κειμένου: Πλήρης (justify)
- Παράγραφοι: Στην αργή μια παραγράφου να μεσολαβεί μία εσοχή (tab).
- Διάστημα: Το διάστημα μεταξύ παραγράφων προτείνεται να είναι:

Πριν:	<input type="text" value="0 στ."/>	Διάστιχο:	<input type="text" value="Σε:"/>
Μετά:	<input type="text" value="6 στ."/>	<input type="text" value="1,5 γραμμή"/>	<input type="text"/>

Χωρίς προσθήκη διαστημάτων μεταξύ παραγράφων του ίδιου στυλ

Διάστιχο: δηλαδή το διάστημα μεταξύ γραμμών να είναι 1,5.

2. Στοιχεία Τεκμηρίωσης μιας Επιστημονικής Εργασίας: ποιες είναι έγκυρες πηγές και πώς γίνονται σωστά οι αναφορές σε αυτές

Η επιστημονικότητα μιας μελέτης, ενός επιστημονικού συγγράμματος (βιβλίου, άρθρου, έρευνας) και, φυσικά, μιας πτυχιακής εργασίας, διασφαλίζεται από την εγκυρότητα των πηγών που χρησιμοποιεί ο συντάκτης της, για να στηρίξει και να τεκμηριώσει τις υποθέσεις του και τους ισχυρισμούς του. Οι πηγές αυτές διασφαλίζουν ότι συντάκτης μιας εργασίας έχει διαβάσει, κατανοήσει και κριτικά αξιολογήσει την προηγούμενη εμπειρία άλλων ερευνητών που ασχολήθηκαν με το ίδιο ή ανάλογο θέμα με το δικό του. Στην επιστήμη, σπανίως υπάρχει παρθενόγενεση, δύσκολα δηλαδή μπορεί κάποιος να υποστηρίξει μια νέα άποψη, θέση ή υπόθεση που καταρρίπτει (καθολικά) το στοχασμό των ερευνητών που έχουν ιστορικά προηγηθεί.

Στο μικρό λοιπόν αυτό πόνημα δίνονται οι απαραίτητες οδηγίες επιλογής και χρήσης των πιθανών πηγών μιας μελέτης. Ας δούμε όμως πιο αναλυτικά πώς, ανάλογα με το είδος, πρέπει να γίνονται οι αναφορές σε πηγές: βιβλία, άρθρα, διαδίκτυο (βιβλιογραφία, αρθρογραφία, δικτυογραφία).

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Παράδειγμα αναφοράς σε ελληνικό σύγγραμμα (βιβλίο, μονογραφία)

- Φραγκουδάκη Άννα, 1987, *Γλώσσα και Ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 15.

- Παράδειγμα αναφοράς σε ξένο σύγγραμμα (βιβλίο) που είναι μεταφρασμένο στα ελληνικά

- Adorno Theodor, 2000/1963, *Σύννοψη της Πολιτιστικής Βιομηχανίας*, πρόλ.-μτφρ. Λ. Αναγνώστου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 27.

- Παράδειγμα αναφοράς σε κείμενο (άρθρο) κάποιου συγγραφέα που έχει δημοσιευτεί σε σύγγραμμα κάποιου άλλου συγγραφέα (βιβλίο), η σε κάποιο συλλογικό τόμο

- Βησσαράκη Ελένη, 2002, Ο μεγάλος ποιητής και οι μικροί μαθητές: μια έρευνα βασισμένη στη θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης για την πρόσληψη της ποίησης του Οδυσσέα Ελύτη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Στο Πυλαρινός Θ. (επιμ.), *Ο Ελύτης στην Εκπαίδευση. Ζητήματα Ποιητικής – Διδακτικές Προσεγγίσεις*, εκδ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Αθήνα, σσ. 173-188.

✚ Ξενόγλωσσα Βιβλιογραφία

- Ricoeur Paul, 1991, *From Text to Action: Essays in Hermeneutics*, II, trans. Kathleen Blamey και John Thompson, Evanston: Northwestern University Press, σ. 37.

Από τα παραδείγματα που παρατέθηκαν γίνεται φανερό πως όταν πρόκειται για βιβλία (μονογραφίες), στη σειρά παράθεσης στοιχείων, **προηγείται το επώνυμο του συντάκτη του βιβλίου και ακολουθεί το όνομά του, μετά η χρονολογία έκδοσης του βιβλίου, μετά ο τίτλος του γραμμένος με γράμματα *Italic*** (πλάγια γραφή), μετά ο Εκδοτικός Οίκος και η σελίδα του λήμματος.

Όταν ο συντάκτης μιας εργασίας κάνει κάποια αναφορά σε ξενόγλωσσα κείμενα (βιβλία ή άρθρα) οφείλει να **διευκρινίζει από ποιον έγινε η μετάφραση**. Αν την μετάφραση την έχει κάνει ο ίδιος ο συντάκτης της εργασίας οφείλει να το γράφει σε σχετική παραπομπή.

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Όταν χρησιμοποιούμε ένα απόσπασμα από βιβλίο (ή άρθρο) καλό να είναι να το βάζουμε μέσα σε εισαγωγικά και να κάνουμε τα γράμματα *Italic* (πλάγια γραφή)/ Παράδειγμα: όπως σημειώνει ο η Noble αναφερόμενη στη λειτουργία των σλόγκαν «στη συνεχή διανοητική διαδικασία επιλογής, αποθήκευσης και απόρριψης, υπάρχει μια τάση να μειωθεί η εννοιολογική σκέψη στην απλούστερη μορφή της (...) Με άλλα λόγια, οι ιδέες και οι εικόνες δεν ξεκινούν από το πουθενά στο μυαλό αλλά υπάρχουν ως μέρη μιας αλληλουχίας (αλυσίδας) προηγούμενων ιδεών και εικόνων. Αυτό εξηγεί μερικώς τη μαγική δύναμη μιας μεταφοράς (παρομοίωσης) ότι ενώνει κάτι με το αντίθετό του, το γνωστό με το άγνωστο».

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Στην ερώτηση «γιατί γράφουμε πρώτα το επώνυμο του συγγραφέα και μετά το όνομά του;», η απάντηση είναι η εξής: για την εύκολη αναγνώριση του συντάκτη ενός άρθρου ή του συγγραφέα ενός βιβλίου, καθώς το όνομα του (π.χ. Γιάννης, Κώστας, Γιώργος, Δημήτρης κ.ά.) είναι συχνά απαντώμενο σε σχέση με το επίθετό του.

Στην ερώτηση «γιατί τα γράμματα του τίτλου ενός βιβλίου είναι *Italic*;», η απάντηση είναι γιατί ένα βιβλίο το ζητάμε πάντα με το όνομα του τίτλου του και το

όνομα του συγγραφέα. Παρεμπιπτόντως, το όνομα του συγγραφέα δεν είναι αρκετό καθώς ένας συγγραφέας (π.χ. Νίκος Δεμερτζής) μπορεί να έχει γράψει 5 βιβλία, όποτε ο τίτλος του βιβλίου αποσαφηνίζει ποιο απ' όλα.

Αρθρογραφία

- Παράδειγμα αναφοράς σε επιστημονικό άρθρο

- Burns B., 1998, “Changing the classroom climate with literature circles”, *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 42 (2), σσ. 124-129.

Από το παραπάνω παράδειγμα γίνεται φανερό πως όταν πρόκειται για επιστημονικά άρθρα στη σειρά παράθεσης στοιχείων προηγείται το επώνυμο του συντάκτη του βιβλίου και ακολουθεί το όνομά του, μετά η χρονολογία έκδοσης του βιβλίου, μετά ο τίτλος του άρθρου, μετά το επιστημονικό περιοδικό με γράμματα *Italic* (πλάγια γραφή), το τεύχος και οι σελίδες.

- Παράδειγμα αναφοράς σε άρθρο πολιτικού Τύπου

- Κούρτοβικ Δ., 2004, «Από τα Χανιά στα Χανιά : η Οδύσσεια ενός αιώνα». Εφημερίδα *Τα Νέα*, 6 Νοεμβρίου, σ. 15.

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Στην ερώτηση «γιατί τα γράμματα του επιστημονικού περιοδικού είναι *Italic* και όχι ο τίτλος του;», η απάντηση είναι γιατί σε ένα επιστημονικό περιοδικό υπάρχουν πολλά άρθρα και, συνεπώς, αυτό που πρέπει να ξέρει ο ερευνητής αναγνώστης για να το βρει είναι το όνομα του περιοδικού και το τεύχος.

Δικτυογραφία

- Παράδειγμα δικτυακής αναφοράς σε έρευνα ή πρακτικά συνεδρίου

- Ε.ΚΕ.ΒΙ., 2004, Β' Πανελλήνια Έρευνα Αναγνωστικής Συμπεριφοράς και Πολιτιστικών Πρακτικών του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, διαθέσιμο στο <http://book.culture.gr/erevnes/anagn04/index.htm>, ημερομηνία ανάκτησης 15/1/2013.

- Παράδειγμα δικτυακής αναφοράς σε άρθρο

- Schumpeter Joseph, “Η διαδικασία της δημιουργικής καταστροφής” - διαθέσιμο στο http://www.ellanodikis.net/2012/04/blog-post_7895.html, ημερ. ανάκτ. 11/5/12.

- Παράδειγμα δικτυακής σε επίσημη ιστοσελίδα οργανισμού χωρίς συντάκτη

- Επίσημη Ιστοσελίδα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, πεδίο «Πληροφορίες Ασφάλειας», διαθέσιμο στο <https://ibankretail.nbg.gr/sts/Account/securitydetails>, ημερ. ανάκτ. 15/8/18.

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Η χρήση δικτυακών πηγών πρέπει να γίνεται με μέτρο και αφού έχει βεβαιωθεί ο συντάκτης της εργασίας για την επιστημονικότητα του περιεχομένου τους: 1. Ποιος είναι ο συντάκτης, 2. Αν έχει βιβλιογραφία, αρθρογραφία κ.λπ..

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Απαγορεύονται οι παραπομπές από πτυχιακές ή διπλωματικές εργασίες άλλων. Επιτρέπονται, ωστόσο, παραπομπές από διδακτορικές διατριβές.

✚ Η συνοπτική παράθεση πηγών στο τέλος της πτυχιακής εργασίας

Στο τέλος της πτυχιακής εργασίας ο συντάκτης οφείλει να προβαίνει σε συνοπτική παράθεση όλων των πηγών που χρησιμοποιείσαι. Αυτή η παράθεση πηγών στο τέλος, ανεξάρτητα από το αν αφορά την ελληνόγλωσση ή την ξενόγλωσση βιβλιογραφία ή την αρθρογραφία, πρέπει να γίνεται με αλφαβητική σειρά. Εδώ η παράθεση σελίδων δεν είναι πλέον αναγκαία, αν το σύστημα υποσημειώσεων είναι Cambridge. Τα γράμματα στην συνοπτική παράθεση είναι 12 pt. Ιδού κάποια παραδείγματα ανάλογα με το είδος της πηγής:

○ **Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία**

- Αμπατζή Λιόπη, 2009, *Ποτό για παρέα: Σεξουαλική διασκέδαση στη σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Κέδρος. Αθήνα.
- Βαξεβανίδου Μαρία, 2011, *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*, εκδ. Σταμούλη, Αθήνα.
- Γκόμπλιας Κώστας, 1982, *Διαφημίζοντας*, 3^η Έκδοση, εκδ. Λιβάνη. Αθήνα.
- Ναυρίδης Κ., Χρηστάκης Ν., (Επιμ. Έκδ.), 1997, *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική Συγκρότηση*, εκδ, Καστανιώτης, Αθήνα.

○ **Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία**

- Baudrillard J., 1994, *Simulacra and simulation*, University of Michigan Press, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Eco Umberto, 1984, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Bloomington Indiana University Press.

- Fiske John, 1987, *Television Culture*, New York: Routledge.
- Giddens Antony, 1990, *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge.
 - o **Ξενόγλωσση Αρθρογραφία**
- Avlonitis George J. και Gounaris Spiros P., “Marketing Orientation and Its Determinants: An Empirical Analysis”, *European Journal of Marketing*, 33 (11/12), 1999, σσ. 1003-1037.
- Berelson B., “The State of Communication Research”, *Public Opinion Quarterly*, vol. 23, 1959, σσ. 1-6.
- Castells M., “Local and Global Cities in the Network Society”, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 93, No. 5, 2002, σσ. 548–558.
- Firat A. Fuat και Alladi Venkatesh, “Postmodernity: The age of marketing”, *International Journal of Research in Marketing*, Vol 10, Issue 3, Αύγουστος 1993, σσ. 227–249.

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Ναι παραπομπή μπορεί να τη συναντήσουμε **είτε έτσι...** δηλαδή με κόμμα μεταξύ των ενοτήτων της παραπομπής...

- ❖ **Giddens Antony, 1990, *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.**

είτε έτσι... δηλαδή με τελείες μεταξύ των ενοτήτων της παραπομπής και με κόμμα μεταξύ επώνυμου και ονόματος του συγγραφέα αλλά και σε παρένθεση τη χρονολογία κυκλοφορίας ενός σύγγραμματος.

- ❖ **Giddens, Antony. (1990). *The Consequences of Modernity*. Polity Press. Cambridge.**

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Στην ερώτηση «**ποιος από τους δύο τρόπους είναι ο σωστός τρόπος;**», η απάντηση είναι **και οι δύο**. Ο συνήθης, στην Ελλάδα, είναι ο πρώτος αλλά και ο δεύτερος, που συνηθίζεται διεθνώς, δεν είναι λάθος. Η αλήθεια είναι ότι στην Ελλάδα δεν λέμε ούτε γράφουμε Άρης, Κουμπαρέλης (όπως κάνουν στην Αμερική), αλλά Άρης Κουμπαρέλης χωρίς κόμμα μεταξύ ονόματος και επώνυμου.

Αυτό που πρέπει να κρατηθεί, ως γενική οδηγία, είναι η εξής: όποιο τρόπο και να χρησιμοποιεί κανείς στις παραπομπές του, ο τρόπος αυτός πρέπει να είναι καθολικός, δηλαδή να εφαρμόζεται σε όλο το φάσμα της εργασίας, άρθρου, συγγράμματος κ.λπ.

Οι διαφορετικές πρακτικές υποσημειώσεων

Οι πρακτικές οι οποίες χρησιμοποιούνται για την παράθεση υποσημειώσεων πηγών είναι τρεις. α. Σύστημα “Harvard”, β. Σύστημα “Cambridge”, γ. Σύστημα “Τέλος Κεφαλαίου”.

- Σύστημα Harvard

Εδώ οι βιβλιογραφικές παραπομπές γίνονται μέσα στο κυρίως κείμενο, εντός παρενθέσεων), με επώνυμο μόνο του συγγραφέα, τη χρονολογία και τη σελίδα, π.χ. (Ζαφειρόπουλος, 2015:15). Μια τέτοια πρακτική υποχρεώνει τον συντάκτη της πτυχιακής εργασίας να παρουσιάζει στο τέλος της εργασίας του τη Συνοπτική Βιβλιογραφία με αλφαβητική σειρά και με τις σελίδες από τις οποίες άντλησε υλικό.

- Σύστημα Cambridge

Εδώ οι βιβλιογραφικές παραπομπές γίνονται επίσης μέσα στο κυρίως κείμενο αλλά υπό **μορφή παραπομπής**, με το αριθμητικό σύστημα που υπάρχει στο word office 2003, στο πεδίο «Εισαγωγή» - «Υποσημείωση», ή, στο word office 2010, στο πεδίο «Αναφορές» - «Υποσημείωση», όποτε η αυτόματη αρίθμηση που προσφέρει παραπέμπει το βλέμμα του αναγνώστη στο τέλος της σελίδας. Εδώ η υποσημείωση (παραπομπή) έχει πλήρη τα στοιχεία του συγγράμματος (όπως δείχτηκε παραπάνω στη βιβλιογραφία, την αρθρογραφία κ.λπ.), συν τη σελίδα της πηγής (βιβλίου) από το οποίο πάρθηκε το υλικό. Σε περίπτωση που ο συντάκτης της πτυχιακής εργασίας θέλει να παραθέσει ένα απόσπασμα από το σύγγραμμα αυτό, οφείλει να το βάλει μέσα σε εισαγωγικά και να δώσει στο κείμενο χαρακτήρα Italic (πλάγια γραφή), ενώ στο τέλος των εισαγωγικών να κάνει την αριθμητική ένθεση που οδηγεί το μάτι του αναγνώστη στην παραπομπή στο τέλος της σελίδας. Μια τέτοια πρακτική υποχρεώνει τον συντάκτη της πτυχιακής εργασίας να παρουσιάζει στο τέλος της εργασίας του τη Συνοπτική Βιβλιογραφία με αλφαβητική σειρά, χωρίς όμως εδώ να υποχρεούται να αναφέρει τις σελίδες από τις οποίες άντλησε υλικό.

Με τη μέθοδο αναφορών Cambridge, το μέγεθος των κειμένων στις υποσημειώσεις (τις παραπομπές) πρέπει να είναι μικρότερο εκείνων στα κανονικά

κείμενα, δηλαδή 10 pt, η στοίχιση τους να γίνεται αριστερά και το διάστιχό να είναι Μονό ώστε να διακρίνεται από αυτά του κυρίως κειμένου.

- Το σύστημα “σημειώσεις στο τέλος του κεφαλαίου”.

Το σύστημα αυτό επιβάλλει στο συντάκτη της πτυχιακής εργασίας να αριθμεί (με τις σειρά που τις παραθέτει) μέσα στο κυρίως κείμενο τις όποιες πηγές του και να τις αναπτύσσει λεπτομερειακά στο τέλος κάθε κεφαλαίου. Αυτή μέθοδος δεν υποχρεώνει τον συντάκτη να παραθέτει “Συνοπτική Βιβλιογραφία” στο τέλος της πτυχιακής του εργασίας.

3. Δομικά στοιχεία μιας επιστημονικής εργασίας

- **Τίτλος της εργασίας**
 - Να περιλαμβάνει τις έννοιες που θα μελετήσετε και αν γίνεται το ερώτημα
- **Περίληψη – Abstract**
 - Πρόκειται για περίληψη της μελέτης – στα άρθρα λειτουργεί ως εισαγωγή
 - Κατά κανόνα γράφεται τελευταία – όταν δηλαδή ξέρετε το θέμα που έχετε μελετήσει
 - Δεν πρέπει να ξεπερνάει τις 10 γραμμές
- **Εισαγωγική ενότητα**
 - Αφορά την αναφορά στα ερωτήματα της μελέτης και τις υποθέσεις του ερευνητή
 - Αφορά μια σύνοψη τη διάθρωση της μελέτης σας – δηλαδή τα μέρη που την απαρτίζουν
 - Δεν μπορεί να ξεπερνά τη μία σελίδα
- **Ενότητα θεωρητικού πλαισίου**
 - Αφορά ότι έχει γραφτεί για το θέμα που μελετάτε από διάφορους επιστήμονες – συνεπώς τη γνώση της βιβλιογραφίας και της σχετικής αρθρογραφίας, δηλαδή...
 - Ένα με δύο βιβλία
 - Και τουλάχιστον 4 άρθρα που έχουν υπογραφή του συντάκτη τους και οπωσδήποτε βιβλιογραφία
 - Σχόλια στα συμπεράσματα των αναγνωσμάτων σας είναι απαραίτητη ως ένδειξη κατανόησής τους
- **Ενότητα εμπειρικού υλικού**
 - Εκτενή αναφορά στο υλικό που μελετήσατε
 - Αν είναι διαφημίσεις – αναφορά στο πόσες, ποιας χρονολογίας και από πού τις συλλέξατε
 - Εκτενή αναφορά στον τρόπο που το αναλύσατε
 - Π.χ. “ανάλυση περιεχομένου”
- **Ενότητα έρευνας**
 - Η μέθοδος με την οποία αποφασίσατε να κάνετε την ερευνά σας
- **Συμπεράσματα**
 - Πού σας οδήγησε η κατανόηση του θεωρητικού σας πλαισίου
 - Τί διαπιστώσατε από τη μελέτη του εμπειρικού σας υλικού
 - Τί επιβεβαίωσε η έρευνά σας
- **Πηγές**
 - Βιβλιογραφία
 - Αρθρογραφία
 - Δικτυογραφία

4. Γενικές οδηγίες γραφής

Σε αυτήν την υποενότητα (που είναι και η τελευταία του μικρού αυτού Οδηγού) καταγράφονται κάποιες γενικές οδηγίες που βοηθούν τον αναγνώστη μιας πτυχιακής εργασίας να μην παιδεύεται όταν τη διαβάζει, αλλά και τον συντάκτη της να κάνει πιο εύκολη για αυτό τη δοκιμασία διατύπωσης των κειμένων του.

- Μη γράφετε μακροσκελείς προτάσεις. Είναι προτιμότερο δηλαδή να σπάτε τις προτάσεις σε μικρότερες γιατί έτσι η σημασία τους γίνεται πιο σαφής.
- Αποφεύγετε το λογοτεχνικό ύφος.
- Να είστε όσο το δυνατόν πιο σαφείς, στα νοήματά σας και στα επιχειρήματά σας.
- Να αλλάζετε συχνά παράγραφο για να διευκολύνετε τον αναγνώστη να ξέρει το ανάπτυγμα της λογικής που διέπει τη σκέψη σας.
- Να θυμάστε πάντα ότι σε μια επιστημονική εργασία είναι πολύ σημαντικό να ακριβολογούμε. Η αοριστία και οι γενικεύσεις αποτελούν ενδείξεις άγνοιας και ελλιπούς κατανόησης ενός θέματος.
- Να έχετε πάντα καθαρό στο νου σας το κεντρικό ερώτημα της μελέτης σας ώστε να μην βγάνετε εκτός θέματος.
- Να κάνετε όσο πιο συχνά μπορείτε χρήση των λέξεων κλειδιά που χρησιμοποιείτε.
- Να αντιμετωπίζετε με κριτικό και συνθετικό πνεύμα τις πηγές σας. Δηλαδή μη τις δέχεστε χωρίς σχολιασμό, ακόμα κι αν συμφωνείτε μαζί τους. Ο σχολιασμός τους είναι ενδεικτικός της κατανόησής τους.
- Να αποφεύγετε προτάσεις τύπου: «είναι γνωστό πως...», «οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν πως...» κ.ά. Τέτοιου τύπου προτάσεις μαρτυρούν άγνοια του αντικειμένου μελέτης, αλλά την προσπάθεια του συντάκτη να κρυφτεί πίσω από αοριστίες.
- Να δομείτε το υλικό σας κατά τρόπον ώστε να χαρακτηρίζεται από λογική, συνέπεια και εσωτερική συνοχή.
- Να ολοκληρώνετε σωστά ένα θέμα πριν προχωρήσετε σε άλλη νοηματική ενότητα
- Να μην αντιγράφετε ποτέ από άλλες πηγές χωρίς να δίνετε τις απαραίτητες βιβλιογραφικές αναφορές.

- Οι αναφορές σας σε πηγές πρέπει να γίνονται ανεξάρτητα από το αν οι απόψεις των άλλων παρατίθενται αυτούσιες ή όχι και ανεξάρτητα με το αν συμφωνούν με τις δικές σας.
- Η ενασχόλησή σας με την πτυχιακή σας εργασία πρέπει να είναι καθημερινή και επίμονη. Τα μεγάλα χρονικά διαστήματα παύσης σας κάνουν να χάνετε τον ειρμό σας και σας κουράζουν ψυχολογικά. Μια πτυχιακή που σταματάει για 15 μέρες, για παράδειγμα, αναγκάζει το συντάκτη της να ξεκινά από την αρχή.
- Να συμβουλευέστε συχνά τον επιβλέποντά σας και να κρατάτε σημειώσεις για αυτά που σας προτείνει.
- Προσοχή! Η λογοκλοπή όχι μόνο απαγορεύεται ρητά, αλλά μπορεί να αποτελέσει αιτία μηδενισμού του φοιτητή/τριας, γεγονός που επιβάλλει την επανέναρξη της διαδικασίας εκπόνησής της με άλλο θέμα και άλλον επιβλέποντα.

ΠΡΟΣΟΧΗ !

Χωρίς να διατυπώνεται ρητά, μια πτυχιακή εργασία είναι προτιμότερο να μη εκ-τυπώνεται μπρος-πίσω σε χαρτί Α4. Αυτό δίνει τη δυνατότητα στον επιβλέποντα και τα μέλη της επιτροπής αξιολόγησης να τη διαβάζουν ευκολότερα και να έχουν αριστερά από κάθε “σαλόνι” (διάπλατο άνοιγμα της πτυχιακής) κενό χώρο για να διατυπώνουν τις παρατηρήσεις τους.

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας και κατόπιν έγκρισής από τον επιβλέποντα καθηγητή, ο συντάκτης τυπώνει τρία αντίγραφα (ένα για τον επιβλέποντα και ένα για κάθε μέλος της επιτροπής αξιολόγησης). Μετά το πέρας της παρουσίασης, ένα αντίγραφο πάει στο Αρχείο Πτυχιακών Εργασιών του Τμήματος (βιβλιοθήκη), ένα κρατάει ο επιβλέπων και ένα ο συντάκτης της. Τα τρία αυτά αντίγραφα μαζί σε με ένα CD αποστέλλονται από το συντάκτη της πτυχιακής εργασίας στη Γραμματεία του Τμήματος και αμέσως μετά (κατόπιν εισήγησης του επιβλέποντος και έγκρισής της από τον Πρόεδρο του Τμήματος) ορίζεται Εξεταστική Επιτροπή, συγκροτούμενη από τον Επιβλέποντα και δύο ακόμη Μέλη.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Ανδρεαδάκης Σ. Νικόλας και Βαμβουκάς Ι. Μιχαήλ, 2005, *Οδηγός για την εκπόνηση και τη σύνταξη γραπτής ερευνητικής εργασίας: σεναριακής, πτυχιακής, διπλωματικής*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα.
- Ζαφειρόπουλος Κώστας, 2015, *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία*, εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- Eco Umberto, 1994, *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*; μτφρ./επιμ. Κονδύλη Μαριαννα, εκδ. Νήσος, Αθήνα.
- Janeau Claude, 2000, *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, μτφρ. Τζώρτζη, Κατερίνα, εκδ. Τυπωθήτω/Δαρδάνος, Αθήνα.